

שימוש בטלפון נייד בשבת למניעת חילול שבת

רס"ן, הרב יאיר אבו – רב עוצבת הגעש

- א. הקדמה
- ב. חטא כדי שיזכה חברך
- ג. השלכה לנידון דידן
- ד. פסיקת הלכה
- ה. פסיקת אחרוני זמננו
- ו. סיכום

א. הקדמה

רב צבאי נדרש להיות זמין בשבת (לא רק עבור זמינות למקרה הקפצה ליחידה או למתן מענה לטיפול בחלל ח"ו), ולשוחח בטלפון במקום שקיים חשש להפרת פקודות הצבא, ולחילול שבת שלא לצורך מבצעי.

בדידי הוהי עובדא, במסגרת היותי רב פיקוד אט"ל נדרשתי פעמים רבות לאשר עבודות בינוי וחשמל הובלות בשבת לצורך מבצעי מובהק. עצם העובדה שהמנגנון עבד באופן שבו לא אישרו את ביצוע המשימה ללא אישור של רב, מנעה פעמים רבות חילול שבת שלא לצורך.

האם יש בכלל היתר לרב צבאי לחלל שבת באיסור קל מדרבנן של שיחת טלפון, כדי למנוע חילול שבת חמור ונרחב יותר ביחידתו?

שאלה זו קשורה לסוגיית "חטוא כדי שיזכה חברך", בה נדון כעת.

ב. חטא כדי שיזכה חברך

בתלמוד הובא סוגיה זו במספר מקומות שונים, נבחן את ההבדלים בניהם:

1. במסכת שבת' הסתפק רב ביבי בר אביי, במקרה שאדם הדביק בשבת פת בתנור כדי לאפותה, ונזכר קודם שנאפתה ששבת היום, ואם תישאר בתנור ותאפה יתחייב חטאת משום

אופה, האם התירו לו לרדותה ולהפרידה מדיבוקה בכותלי התנור ולהוציאה ממנו, קודם שיבא לידי חיוב חטאת כאשר תאפה הפת, אף שיש ברדיה זו איסור דרבנן, או לא התירו? "גופא. בעי רב ביבי בר אביי: הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב חטאת או לא התירו".

הגמרא דנה האם מדובר שעשה זאת במזיד או בשוגג:

"אמר רב שילא, לעולם בשוגג, ולמאן התירו לאחרים".

לדבריו הספק הוא כלפי אחרים שראו זאת ובאים לשאול אם מותר לרדותה כדי שלא יבוא המדביק לידי חיוב חטאת. מקשה על כך הגמרא:

"מתקיף לה רב ששת: וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך?!".

מכאן, שאין לאדם לעבור על איסור אפילו מדרבנן, כדי להציל את חברו מחטא חמור יותר.

2. מאידך, במסכת עירובין² מובא מקרה שבו אדם מוכר או נותן פירות שאינם מעושרים לאדם שהוא עם הארץ, וקרוב לוודאי שהקונה לא יפריש מיוזמתו תרומות ומעשרות מן הפרות:

"חבר שאמר לעם הארץ [מלא כלכלה תאנים מתאנתני] וחבר אחר שמעו".

לדעת רבי, החבר ששמע רשאי לאכול מהתאנים ואינו צריך לעשר.

"ורבי סבר, אותו חבר אוכל ואינו צריך לעשר, דוודאי עישורי מעשר ההוא חבר קמא עילויה".

החבר הראשון שהוא בעל התאנה ודאי הפריש כבר על תאנים אלו, כדי שלא יכשל עם הארץ באכילת טבל, זאת בניגוד לדעת רשב"ג שאמר שלא יאכל החבר ששמע עד שיעשר.

ובהמשך מבררת הגמרא במה נחלקו:

"רבי סבר ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה".

כלומר, עדיף שיעבור על איסור מועט מדרבנן, כהרמת תרומה שלא מן המוקף, שאין בו לאו ועונש, כדי שע"ז לא יעבור עם הארץ איסור גדול יותר של אכילת טבל בלא הפרשת תרומות ומעשרות, שאיסור לאו הוא.

ולעומתו רשב"ג סבר להיפך, שעדיף שעם הארץ יעבור איסור חמור של אכילת טבל, והוא לא יעבור אף על איסור קל, כהפרשה שלא מן המוקף.

משמע מכאן שביגוד לגמרא בשבת, לפי רבי ראוי לאדם לעבור על איסור קל כדי להציל את חברו מאיסור חמור יותר.

3. מקור נוסף הינו במשנה בגיטין³: מי שחציו עבד וחציו בן חורין שאסור בבת ישראל, האם יתבטל מפריה ורביה ולא ינשא?

"והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר: "לא תוהו בראה לשבת יצרה" (ישעיה מה, יח) אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין" שמוציאו לחירות".

ואע"פ שלעיל בדף לח ע"ב נאסר לשחרר עבד כנעני:

"א"ר יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה "לְעֹלָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ" (ויקרא כה, מו)⁴.

מכאן שאומרים לאדון חטא כדי שיזכה העבד לשאת אשה.

והובא שם בגמרא, מעשה באשה אחת שהיתה חציה שפחה וחציה בת חורין (שהיתה של שני שותפין ואחד מהם שחרר את חלקו) וכפו את רבה ונתן לה גט שחרור ונעשתה בת חורין, שנהגו בה מנהג הפקר. והסביר בתוס'⁵:

"משום שהיתה מחזרת וממציאה עצמה לזנות ודומיא לאנוסין, והוי נמי כמצוה דרבים".

4. במסכת ברכות⁶ הובא הסיפור הבא:

"מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה... והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר "לעולם בו תעבדו" לדבר מצוה שאני. מצוה הבאה בעברה היא? מצוה דרבים שאני".

מכאן שרבי אליעזר עבר על איסור לשחרר את עבדו כדי להשלים למנין עשרה?⁷

3 דף מא ע"ב.

4 התוס' שם ד"ה 'כופין', כתב שאיסור "לעולם בהם תעבדו" לא נאמר בעבד כזה משום שכבר אינו חייב לעובדו לעולם, שהרי חציו בן חורין, או משום שאינו יכול לעובדו לעולם ולדורות מפני שאינו ראוי להוליד בנים שהרי אסור בשפחה.

5 שבת ד ע"א ד"ה ו"כי אומרים לו". וכ"כ בעירובין לב ע"ב ד"ה 'ולא ליעבד'.

6 דף מז ע"ב.

7 ועיין בראשונים שהקשו שאמירת קדושה בעשרה היא מצוה דרבנן, ואיך דוחה מצות עשה מן התורה.

5. במסכת פסחים⁸ נאמר:

"...יבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהשלמה שאין בו כרת."

בדרך כלל תמיד של בין הערביים מסיים את העבודה במקדש, ואסור להקריב קורבנות לאחריו. אולם במקרה החריג הזה מדובר באנשים שלא יכלו להקריב את קורבן הכפרה שלהם במועד מוקדם יותר, ואם לא יקריבו אותו היום, ערב פסח לא יוכלו להשתתף בהקרבת קורבן פסח.

וכאן הנהנים מקריבים את קורבנם לאחר התמיד של בין הערביים חרף האיסור, ובכך מאפשרים להם להשתתף בהקרבת קורבן הפסח.

משמע שהותר לכהן לעבור על איסור, רק כדי לזכות אדם אחר בקורבן פסח.

6. במסכת עירובין⁹ נאמר:

"דתניא כהן שעלתה בו יבלת חבירו חותכה לו בשיניו..."

כל זמן שהיבלת עליו הוא פסול לעבודה, והתירו לחבירו לחתוך לו בשבת בשיניו אע"פ שמדובר באיסור שבות כיון שעשה זאת בשינוי.

התוספות במסכת שבת¹⁰ ובמסכת עירובין¹¹ עמדו על הסתירות בין הסוגיות השונות, ומצאו בדבריהם כמה דרכים ביישוב הסתירה, ומתוכן מסתעפים נפקא מינות ועקרונות למעשה:

א. האיסור של 'חטא כדי שיזכה חברך', הוא דווקא במקום שהאיסור שחברו יעשה אינו בא על ידי אותו אדם שאנו דנים עליו אם יחטא כדי להציל את חברו, אבל אם הוא היה הגורם לכך – מותר לו לעבור על איסור קל, כדי שלא יבוא חברו לידי איסור חמור.

עקרון זה נלמד מהמקרה בעירובין שם החטא נגרם מחמתו, שהחבר הוא הגורם לאיסור של אכילה ללא תרומות ומעשרות מהתורה, בגלל אמירתו לעם הארץ לאכול מהתאנים, ולכן מוטל עליו "לחטוא" באיסור קל של תרומה שלא מן המוקף מהתאנים שלו על התאנים שלקט עם הארץ, כדי להציל את חברו מאיסור חמור של טבל¹².

8 דף נט ע"א.

9 דף קג ע"ב.

10 שבת ד ע"א ד"ה 'וכי אומרים לו'.

11 דף לב ע"ב ד"ה 'ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה'.

12 הרשב"א והריטב"א (ד"ה ניחא) הוסיפו שיש ספרים שגורסים "ולא לעבדיה לעם הארץ איסורא רבה", ופירושו שלא יגרום הוא לעם הארץ לעשות איסור חמור.

ב. בשם ריב"א נאמר שהאיסור דווקא כאשר העבירה של החבר מתרחשת ממילא, אך כאשר עדיין לא נעשה האיסור – מוטב שיעשה חבר איסור קל ולא יעשה עם הארץ איסור חמור. כמו ברדיית הפת, שהמעשה כבר נעשה והאפייה באה מעכשיו ממילא, אבל כל שחברו עוד לא עשה את האיסור, מותר לעבור על איסור קל, כדי שלא יעבור חברו על איסור חמור.

ג. במקרה של מצוה רבה מותר לעבור על איסור קל כדי לאפשר לחברו לקיימה. זאת הסיבה שהתירו במסכת גיטין לשחרר חצי עבד וחצי בן חורין כדי שיוכל לקיים מכאן והלאה מצוות פריה ורבייה, שעל ידה מתקיים העולם, ולכן נחשבת כמצווה גדולה וחשובה.

ד. מותר לעבור על איסור קל לצורך "מצוה דרבים", כפי שעלה מהסיפור על רבי אליעזר לשחרר עבד כדי שיהיה מניין לתפילה בציבור ולאמירת דברים שבקדושה¹³. וכן עולה מהסברו של התוס' לגבי המקרה של חציה שפחה חצי בת חורין שכופין את רבה.

ה. כאשר אדם פושע בחטאו, אין אומרים לאדם אחר לחטוא כדי שיזכה חברו הפושע¹⁴. כגון כשהדביק את הפת בשבת, שאפילו אם היה שוגג היה לו להיזהר בדבר ולא לבוא לידי שגגת עברה.

אולם כשאדם אינו פושע בחטאו, כמו במקרה שעם הארץ בא לאכול לאחר שהחבר אמר לו שרשאי לאכול, מותר לחבר לעשות איסור קל כדי שלא יעשה העם הארץ איסור חמור.

הרשב"א בתשובותיו¹⁵ חלק על התוספות, שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך גם במקרה שחברו לא פושע:

"ואפילו איסורא זוטא לא שרינן ליה כדי להציל חברו מאיסורא רבה. דעד כאן לא אמרינן בפרק בכל מערבין, ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא זוטא כי היכי דלא ליעביד עם הארץ איסורא רבה, אלא כשאותו איסור בא לעם הארץ ע"י החבר, אבל בעניין אחר לא, כדמוכח פרק קמא דשבת, בבעיא דהדביק פת בתנור".

13 לכן יש אומרים שאפילו הרוצה מעצמו להמיר דת ויש אפשרות להצילו, מחללים את השבת להצלתו, שהרי אין לך מצוה רבה יותר מזו (נחלת שבעה פג). אבל נחלקו עליו ואמרו שעל טעם זה של מצוה רבה לחוד אין לסמוך, כשחברו הוא פושע (שבות יעקב חלק א, טז), ומכל מקום באיסורים דרבנן יש להקל ולסמוך על הטעם של מצוה רבה אפילו במקום פשיעה (משנה ברורה שו"ס ק"נו, בשם אחרונים).

14 עיין בתוספות בעירובין שביארו מדוע ברדיית הפת נחשב "פושע" למרות שנקרא "שוגג".

15 חלק ז סימן רסז.

הרמב"ן בחידושו¹⁶ כותב:

"וקשיא להו הא אמרינן בפסחים שהכהן עובר על עשה דהשלמה ומקריב קרבן מחוסר כפורים בערבי פסחים כדי שלא יבא חברו לידי איסור כרת?! ואיכא למימר שאני כהנים דשלוחי ישראל שוינהו רחמנא והוא אינו יכול לזכות מעצמו".

הרמב"ן מגדיר את הכהן שעובר למען האחר בעשה דהשלמה כעושה בשביל עצמו בגלל שהוא שליח של ישראל לעניין הקורבנות¹⁷.

ג. השלכה לנידון דידן

ננתח כעת את העקרונות דלעיל בנידון דידן:

- א. כאן לא נוכל לומר שהחטא נגרם מחמתו של הרב הצבאי.
 - ב. מה שהתירו כאשר עדיין לא נעשה האיסור. כאן מדובר ביכולתו של הרב למנוע חילול שבת שטרם החל.
 - ג. ביחס למה שהותר במקרה של מצוה דרבים או מצוה רבה. במידה והרב הצבאי יתערב בשבת, פעמים והמערכת תמנע מלעשות זאת בשבת אחרת. הרב לא רק מציל את הפרט מעבירה, אלא שומר שהצבא באופן מערכתי ימנע מחילול שבת שלא לצורך מבצעי, ואם נאמרו הדברים רק כדי לזכות אחרים במצווה דרבים, כמו תפילה בציבור, שהינה מעלה בלבד ולא חובה הלכתית גמורה לחלק גדול מהפוסקים, אם כן ק"ו שמדובר בהסרת מכשול לרבים מעבירות דאורייתא.
 - ד. במקרה של פשיעה, יש לדון האם החיילים פושעים או אנוסים. לכאורה ניתן להגדירם במצב זה כאנוסים משום שמופעל עליהם לחץ מצד מפקדם וחוששים הם שמא ישפטו וכדו'. בנוסף יש לבחון האם מי שאינו שומר מצוות יחשב כתינוק שנשבה¹⁸ מצד שחושב שהמשימה נכללת בקטגוריה של פקוח נפש?
- ניתן לטעון שהחיילים מזידיים, שכן באפשרותם להימנע מלחלל את השבת שלא לצורך אם יעמדו על כך, אך מדברי התוספות ביחס לשפחה ששחרורה

16 שבת ד ע"א ד"ה 'וכי אומרים'.

17 המהר"ל בחידושו למסכת ביאר גם את סוגית קציצת היבלת, ע"פ יסוד זה שעבודת הכהנים הינה נושא כללי לעם ישראל, והכהן החותך יבלת לחבירו, זקוק גם הוא לעבודת הכהן השני, והרי הוא כעושה למען עצמו.

18 ידועה הוראתו של החזון איש בספריו (או"ח סימן פז ס"ק יד, וכן ביו"ד סימן ב ס"ק כח) לענין מי שאינו שומר תורה ומצוות בימינו שנחשבים כאנוסים ותינוקות שנשבו. ולפי זה אין לראותם אפילו כחוטאים בשוגג אלא כאנוסים.

יציל רבים מעבירה, נראה לומר שאנוס הוא גם מי שפשע מתוך חוסר יכולת להתמודד עם מצב נפשי מסויים כמו פיתוי. לפיכך גם חייל שמבחינה טכנית יכול לעמוד על שלו מול מפקדיו, כיון שפעמים ומבחינה נפשית ביחסי פקוד ומפקד הוא נמנע מלעשות זאת פן יבולע לו, יש להחשיבו כאנוס ולא כמזיד.

ה. הגדרת תפקידו של הרב הצבאי אינו רק בגדר של למנוע עבירה מאחרים אלא גם מעצמו, משום ששמירת השבת בצה"ל, מהווה חלק מהגדרת תפקידו ומוטלת עליו, והרי הוא בבחינת שליח ציבור לעניין שמירת השבת ושאר עניני הדת בצבא.

ד. פסיקת הלכה

כתב הבית יוסף¹⁹:

"נשאל הרשב"א²⁰ על אחד ששלחו לו בשבת שהוציאו בתו בחזקה מביתו על ידי ישראל משומד להוציאה מכלל ישראל, אם ישים לדרך פעמיו בשבת²¹ פן יפחידוה ותשתמד".

ונקט הרשב"א כמו עיקרון א' שרק "כאשר אותו איסור בא לעם הארץ על ידי חבר", אומרים "חטא כדי שיזכה חברך", ולפי זה יוצא שאין לעבור על איסור 'תחומין' כדי להציל את בתו מהשמד.

ומכל מקום סיים הרשב"א: "ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו". אולם הבית יוסף נקט להלכה את התירוצים האחרים של התוספות – שבמצוה רבה או במצוה דרבים מותר לעבור על איסור קל כדי לאפשר לחברו לקיים "מצוה רבה", ושרק במקרה של פשיעה אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך.

ולפי זה מסיק הבית יוסף:

"לתירוצא דמצוה רבה, הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידוה עד שתשתמד. ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע, הכא נמי לא פשעה והילכך לחלל עליה את השבת לפקח עליה שרי, ומצוה נמי איכא, ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה נראה דשפיר דמי".

וכן פסק בשולחן ערוך²² שמותר לחלל את השבת אף באיסורי תורה כדי להציל את בתו משמד.

19 סימן שו סעיף יד.

20 בתשובותיו חלק ז סימן רסז.

21 ועובר בזה על איסור 'תחומין'.

22 סימן שו סעיף יד.

וצ"ע מה הדין כאשר הבת פשעה בהליכתה לשמד. לפי התירוץ שבמצוה רבה או במצוה דרבים מותר לעבור על איסור קל כדי שחברו יקיים "מצוה רבה", אולם לפי התירוץ שהקובע הוא אם היתה פשיעה, במקרה שפשעה אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. הרמ"א העיר על דברי השו"ע: "ועיין לקמן סימן שכח סעיף י". הרמ"א שם מצטט בהגהותיו דווקא את תשובתו של הרשב"א:

"מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו".

משמע שאין מחללים את השבת כדי להציל אדם מן העברה, משום שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ולכאורה זה בסתירה לדברי השו"ע דלעיל²³.

הב"ח יישב שכאשר חוששין שיפחידו אותה להמיר דתה, והיא לא פשעה, מותר לחלל את השבת כדי להצילה מעוון, דמצוה רבה שאני, בזה פוסקים כתוסי, אבל כשרוצים לאונסו שיעבור עבירה, כיון שאין זו עבירה, דאנוס רחמנא פטריה, בזה אנו מחמירים כרשב"א.

הט"ז²⁴ תירץ כאשר מדובר שרוצים להמיר אותה ותישאר מומרת לעולם, מצילין אותה בחילול שבת, לעומת מצב שבו האונס הוא חד פעמי ואח"כ אין חשש, במקרה הזה לא יחלל שבת בשביל הצלה זו.

במשנה ברורה הביא בשער הציון²⁵ בשם המג"א²⁶ שמשמע שאפילו איסור דרבנן אין לעבור עברה כשפשעה בעצמה.

השו"ע²⁷ פסק "ואם נתנו בשבת אפילו במזיד, מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה". וכתב המשנ"ב²⁸ שדווקא לו עצמו מותר לרדות קודם שיאפה, אך לאחרים לרדות בעבורו משום שפשע בהדבקת הפת לתנור, ואין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך כשהוא פושע בעבירה. וציין בשער הציון²⁹ בשם המגן אברהם שגם בשוגג פשע, שהיה לו להיזהר שלא יבוא לידי זה.

אולם בשער הציון³⁰ הכריע כדעת האליה רבה, שיש להקל לעבור על איסור דרבנן אפילו

23 הרמ"א בעצמו מציין לעיין שם ומשמע שאינם חולקים, ושני הדינים להלכה.

24 שם ס"ק ה.

25 שם ס"ק מו.

26 סימן רנד ס"ק נא.

27 שם, סעיף ו

28 שם, ס"ק מ.

29 שם.

30 שם, ס"ק מו.

כשפשעה מתחילה, ולסמוך על תירוץ התוספות שלצורך מצוה רבה מותר לחטוא עבור חברו, ובנדון זה "אין מצוה רבה גדולה מזו, אולי תחזור בה".
 הרמב"ם³¹ פסק "ומותר לשחרר לדבר מצוה, אפילו מצוה של דבריהם, כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת, הרי זה משחרר עבדו, ומשלים בו המניין וכן כל כיו"ב".

ה. פסיקת אחרוני זמננו

הרב הצבאי הראשי, הרב איל קרים, כתב בספרו קשרי מלחמה³²:

א. "הגדרת תפקידו של הרב הצבאי בכל הרמות, כוללת גם אכיפת פקודות מטכ"ל בנושאי דת, שחלק מהן שמירת צביון השבת בצה"ל. אם כן פעולותיו של הרב הצבאי בהקשר השאלה הנ"ל, אינם רק בגדר למנוע עבירה מאחרים אלא גם מעצמו, משום ששמירת השבת בצה"ל, מהווה חלק מהגדרת תפקידו ומוטלת עליו".

על הרב הצבאי עצמו מוטלת האחריות למימוש פקודות צה"ל בנושא שמירת השבת. לאור האמור, חילול שבת שלא לצורך ביחידתו נזקף גם לחובתו, ועל כן שיחת טלפון שלו כדי למנוע חילול שבת כזה, היא בגדר הצלת אדם את עצמו.
 בהתאם לרמב"ן שהבאנו לעיל כותב על כך הרב קרים:

ב. "הרב הצבאי הוא בבחינת שליח ציבור לעניין שמירת השבת הכשרות ושאר ענייני הדת בצבא. בדומה לזה דן הרמב"ן בחידושיו לגבי כהנים שעוברים למען אחרים על עשה דהשלמה, והגדירים כעושים בשביל עצמם, בגלל שהם שלוחי ישראל לעניין הקורבנות... עבודת הכהנים הינה נושא כללי לעם ישראל... והרי הוא כעושה למען עצמו... ואף שעדיין יש מקום לחלק מסברא בנקודה זו, מכל מקום נראה, שעל כל פנים ראוי להצטרף לנקוט כשיטות המקילות, משום שסוף סוף הנושא הנדון כאן הוא מניעת מכשול מהרבים".

אכן, אם הרב הצבאי לא יערוך בשבת את שיחת הטלפון עם המפקד, הרי שהחיילים לא יעברו על כל איסור בציות למפקדם: הם רשאים לציית להוראתו הגם שהיא שגויה, ודינם יהיה זהה למי שנדרשו לחלל שבת לצורך פיקוח נפש, הגם שבדיעבד התברר שלא הייתה סכנה. אף על פי כן, מוטלת על הרב האחריות לעבור על איסור קל של שיחת טלפון, כדי לחסוך מהם חילול שבת נרחב יותר.

31 הלכות עבדים פרק ט הלכה ו.

32 חלק ה סימן ט.

הרב יצחק זילברשטיין³³ כתב: "אם הרב משער בסבירות גבוהה שיש כאן טעות בשיקול הדעת, שלא נבעה מפשיעה בהלכה, וכן משער שאם יתקשר בשינוי המפקד יקבל את דבריו וימנע מחילול השבת, יש לעשות כן ולהתקשר אליו בשינוי כדי להצילו מהחטא"³⁴. הרב יצחק קופמן³⁵ נטה לאסור על רב צבאי לשוחח בטלפון בשבת כדי למנוע חילול שבת ביחידתו:

"יחידה שקיבלה בשבת הוראה לבצע פעילות הכרוכה בחילול שבת, כגון לנוע ממקומה, בנימוק של פיקוח נפש, והרב הצבאי מסופק אם אכן ההוראה היא בגדר של פיקוח נפש (כגון שמא ניתן לדחותה לאחר צאת השבת), אין לו היתר לברר זאת תוך חילול שבת, גם אם יתכן שכתוצאה מן הברור ימנע חילול שבת מהרבה חיילים".

עם זאת, אף הוא מודה בסעיף ח' ששיחת טלפון שאין בו נורות – מותרת לצורך זה, ובהערה שם ציין לדברי הגרש"ז אויערבך, שבזה לכולי עלמא אין חשש מלאכה מדאורייתא³⁶. כיום הטלפון הינו עם תאורת לד וכל השימוש בו הינו מדרבנן. לפי זה, לכאורה יש להקל בכל שיחה מטלפון קווי או נייד גם לדעת בעל הצבא כהלכה. הרב אברהם משה אבידן כתב³⁷:

"ועוד בר מן הדין יש להוסיף, דלא מצינו שאומרים לאדם שיחטא בשביל חברו אלא על דרך מקרה. אבל להנהיג ולמסד חילול שבת קטן כדי להציל מחילול שבת גדול – זאת לא שמענו כלל. ופשוט מסברא דלא אמרינן כל זה אלא כאשר הזדמן המקרה, אבל לא להנהיג ולקבע שיטת עבודה, שתהיה כביכול מותרת בשבת.

ועוד נראה ברור, שהנהגה זו יותר משתתקן את השבת – תביא לפרצות קשות מחמת השבת. אין כל ספק שזה יגרום לחילולי שבת רבים ולחילול ה".

33 מכתב לרבנות הצבאית מתאריך י"א באייר תשע"ד.

34 ועיין בספרו חשוקי חמד על מסכת שבת דף ד', שנשאל לגבי הוצאת נורה בשינוי מהמקור כדי להציל עמי הארץ מלחלל שבת בהדלקת הנורה, ופסק: "לאור זאת בנידוננו יתכן שמותר לכל אדם להוציא את הנורה בשינוי, כיון שהוצאת הנורה בשינוי היא רק איסור דרבנן, ומותר לעשות איסור דרבנן להציל רבים מעון אפילו כשהם פושעים".

35 הצבא כהלכה פרק לב סעיף ז.

36 לדעתו במקרה של טלפון בלי נורות, גם "החזון איש" היה מסכים שאין זה בונה, מפני שאינו מתכוון להדליק בתמידות ורק אח"כ מתחרט ומכבה, אלא מראש מטלפן תוך רצון שהשיחה תהיה קצובה.

37 בספרו "משא בהר", ומאמר "דיבור בטלפון בשבת כדי למנוע חילול שבת", עמ' 369.

עוד כתב :

"...מפני שהחיילים נחשבים כשוגגים ולא אנוסים ובשוגג אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך... מכאן ברור שאסור לרב להשיב בשבת לשאלה הלכתית בטלפון מכל סוג שהוא, למרות שע"י תשובתו יימנע מחילול שבת. אך, אם המצב הוא שאם הרב לא יאשר תימנע פעילות מבצעית דחופה, אז מותר כמובן לרב להשיב משום פקוח נפש כדי להפעיל את הפעולה המבצעית"³⁸.

וכן כתב באופן נחרץ :

"אסור באופן מוחלט שרב יענה בשבת במכשיר טלפון, שהאיסור לדבר בו הוא רק מדרבנן, שיותר ממה שיש בזה משום קיומה של שבת יש בהנהגה זו משום פירצה בחומת השבת".

1. סיכום

בחנו את העקרונות שעלו מסוגיית חטא כדי שיזכה חברך ביחס לדיבור בטלפון בשבת למניעת חילול שבת. מצינו שכמה עקרונות שעלו בראשונים ואף נפסקו להלכה מתירים זאת ובפרט באיסורי דרבנן.

הבאנו מחלוקת בין אחרוני זמננו בנידון. המקל להתיר זאת ולעבור איסור קל מדרבנן כדי למנוע חילול שבת נרחב, בוודאי יש לו על מי לסמוך לשוחח בטלפון בשבת כדי למנוע חילול שבת שלא נצרך.

מכל מקום, גם למאן דאמר שמותר, יש להקפיד לחייג או לענות לטלפון בשינוי. באופן זה ההיתר אף קל יותר משום שבות דשבות במקום מצווה³⁹.

38 וכתב שם: "אך דבר זה לא שכיח כלל, וודאי שאין זו סיבה שהרב יענה לטלפון בשבת". אך המציאות מראה שישנן מצבים בהם הרב מהווה גורם מאשר לביצוע עבודות שונות בשבת המצריכות את אישורו, כדי לבצע את הפעולה המבצעית.

39 שו"ע סימן שז סעיף ה.